איפכא מסתברא אמר ליה איסמיה אמר ליה לא הכי קאמר קדשים שחייב באחריותן חייב דאיתרבו מבה' וכחש ושאינו חייב באחריותן פטור דאמעיט מבעמיתו וכחש: רבי יהודה אומר אף המוכר ספר תורה מרגלית ובהמה אין להם אונאה: תניא רבי יהודה אומר אף המוכר ספר תורה אין לה אונאה לפי שאין קץ לדמיה בהמה ומרגלית אין להם אונאה מפני שאדם רוצה לזווגן אמרו לו והלא הכל אדם רוצה לזווגן ורבי יהודה הני חשיבי ליה והני לא חשיבי ליה ועד כמה אמר אמימר עד כדי דמיהם תניא ר' יהודה בן בתירא אומר אף המוכר סוס וסייף וחטיטום במלחמה אין להם אונאה מפני שיש בהן חיי נפש:

מתני' כשם שאונאה במקח וממכר כך אונאה בדברים לא יאמר לו בכמה חפץ זה והוא אינו רוצה ליקח אם היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים אם הוא בן גרים לא יאמר לו זכור מעשה אבותיך שנאמר וגר לא תונה ולא תלחצנו:

גמ' ת"ר לא תונו איש את עמיתו באונאת דברים הכתוב מדבר אתה אומר באונאת דברים או אינו אלא באונאת ממון כשהוא אומר וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך הרי אונאת ממון אמור הא מה אני מקיים לא תונו איש את עמיתו באונאת דברים הא כיצד אם היה בעל תשובה אל יאמר לו זכור מעשיך הראשונים אם היה בן גרים אל יאמר לו זכור מעשה אבותיך אם היה גר ובא ללמוד תורה אל יאמר לו פה שאכל נבילות וטריפות שקצים ורמשים בא ללמוד תורה שנאמרה מפי הגבורה אם היו יסורין באין עליו אם היו חלאים באין עליו או שהיה מקבר את בניו אל יאמר לו כדרך שאמרו לו חביריו לאיוב הלא יראתך כסלתך תקותך ותום דרכיך זכר נא מי הוא נקי אבד אם היו חמרים מבקשין תבואה ממנו לא יאמר להם לכו אצל פלוני שהוא מוכר תבואה ויודע בו שלא מכר מעולם ר"י אומר אף לא יתלה עיניו על המקח בשעה שאין לו דמים שהרי הדבר מסור ללב וכל דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיך א"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחאי גדול אונאת דברים מאונאת ממון שזה נאמר בו ויראת מאלהיך וזה לא נאמר בו ויראת מאלהיך ור' אלעזר אומר זה בגופו וזה בממונו רבי שמואל בר נחמני אמר זה ניתן להישבון וזה לא ניתן להישבון תני תנא קמיה דרב נחמן בר יצחק כל המלבין פני חבירו ברבים כאילו שופך דמים א"ל שפיר קא אמרת דחזינא ליה דאזיל סומקא ואתי חיורא אמר ליה אביי לרב דימי במערבא במאי זהירי א"ל באחוורי אפי דאמר רבי חנינא הכל יורדין לגיהנם חוץ משלשה הכל ס"ד אלא אימא כל היורדין לגיהנם עולים חוץ משלשה שיורדין ואין עולין ואלו הן הבא על אשת איש והמלבין פני חבירו ברבים והמכנה שם רע לחבירו מכנה היינו מלבין אע"ג דדש ביה בשמיה אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן

נוח

איפכא מסתברא. כל הדברים נראין הפך דשאינו חייב באחריותן דה' ניהו טפי משחייב באחריותן ואם באת לחייבו בשל גבוה ולפוטרו בשל הדיוט כן היה לו לומר קדשים שחייב באחריותן פטור שאני קורא בהן בעמיתו וכחש שאינו חייב באחריותן חייב שאני קורא בהן בה' וכחש ועוד להדיוט הוה ליה לחיובי טפי דהא שומרי הקדשות פטורין מן השבועה ומכל הבא על ידה: **איסמייה.** אסיר משנה זו מגירסתי: **הכי קאמר כו'.** האי שאני קורא בהן בה' וכחש לא משמע בה' וכחש ולא בעמיתו ולמיוביה משום שהן של הקדש אלא הכי קאמר קדשים שחייב באחריותן חייב קרבן שבועה לפי שהן של עמיתו ואם באת לפוטרו לפי שהן של הקדש להכי אתא בה' וכחש לרבוייניהו אף אם יש בהן לד גבוה: **ושאין חייב באחריותן פטור.** לפי שאני קורא בהן למעטן בעמיתו וכחש והכא ליכא עמיתו ואימעיט מבעמיתו וכחש: **לזווגן.** מי שיש לו שור יפה לחרישה מחזר על אחר שכמותו לצמדו עמו בעול שהמצמיד שור מלא עם הבריא מקלקל את הבריא וכן מרגלית נאה (עם חבירתה) למלאות עם חבירתה בזהב מן היחידית: **חשיבי ליה.** וחביב לו זיווגן: **ועד כמה.** לא הוי אונאה: **כדי דמיהם.** כפליים: **חטיטום.** מגן: **במלחמה.** בתוך המלחמה: **שהרי דבר המסור ללב.** ולפיכך נאמר בו ויראת מאלהיך. האי שהרי ליתן טעם למה נאמר בו יראה נקט ליה והכי קאמר שהרי כל הדברים הללו אין טובתן ורעתן מסורה להכיר אלא ללבו של עושה הוא יודע אם לעקל אם לעקלקלות ויכול הוא לומר לא עשיתי כי אם לטובה הייתי סבור שיש לך תבואה למכור או הייתי חפץ לקנות מקח זה: **וכל דבר המסור ללב.** של אדם נאמר בו הוי ירא מן היודע מחשבות אם לטובה אם לאונאה: **הכל ס"ד.** וכי הכל יורדין: ה"ג **כל היורדין לגיהנם עולין: דדש ביה.** כבר הורגל בכך שמכנים אותו כן ואין פניו מתלבנות ומכל מקום זה להכלימו מתכוין:

ובגלוי

הא מה אני מקיים לא תונו באונאת דברים. דלכל היכא דאיכא למדרש דרשינן ולא מוקמינן בלאוי יתירי: **אם** הוא בן גרים כו'. היינו זו אף זו דאפילו מעשה אבותיו אין לו להזכיר: **הלא** יראתך כסלתך. פירוש לשון בטחון כמו שמתי זהב כסלי (איוב לא) וכמו אשר יקוט כסלו וגו' (שם ח) כלומר היה לך ליראה מהקב"ה וזה היה בטחונך ותום דרכיך היא תקותך זכר נא מי הוא נקי ואבד אם היית נקי לא היית אובד וסוף פרק הנחנקין (סנהדרין ד' פט:) יש לפרש כמו כן לשון בטחון ולא לשון סכלות דא"ל (א) לאברהם הלא יראתך כסלתך כלומר מה שאתה ירא מהקב"ה היה לך להיות בטחונך והרי אתה מפסיד כדבר שאתה שוחט בנך: **זה** בגופו וזה בממונו. והא דאמרי' פרק הגזל בתרא (ב"ק ד' קיט.) הגוזל לחבירו שוה פרוטה כאילו גזל נשמתו היינו משום דפעמים רעב כבד ואין לו במה לקנות אבל יש הרבה בני אדם שאינם מקפידים כל כך: **דאזיל** סומקא ואתי חיורא. ומה שמאדים בתחילה לפי שהדמים מתאספין לגרון: **חוץ** מג' שיורדין ואין עולין. אין לפרש דאין עולין לעולם דהא אמרינן בסמוך הבא על אשת איש יש לו חלק לעולם הבא אלא ה"פ כל היורדין עולין מיד ואין אור של גיהנם שולט בהן כדאמרינן בפרק עושין פסין (עירובין ד' יט.) ק"ו ממזבח הזהב ובפרק בתרא דחגיגה (ד' כז.) עדיף ק"ו מסלמנדרא חוץ מג' דאין עולין מיד אבל יש מהם נדונין לעולם (ב) המלבין פני חבירו ברבים דאמר בסמוך אין לו חלק לעולם הבא ויש שעולין לאחר י"ב חדש כגון הבא על אשת איש דמשפט רשעי ישראל בגיהנם י"ב חדש אי נמי מלבין נמי נהי דאין לו חלק לעולם הבא אינם נדונין יותר מי"ב חדש אלא לאחר י"ב חדש לא חיין ולא נדונין ושרוים בלא טובה ובלא רעה וניחא השתא דלא חשיב מינים ואפיקורסים שאותם נדונין לדורי דורות כדאמר בפ"ק דר"ה (ד' יז. ושם ד"ה כי) דגיהנם כלה והם אינם כלים ומיהו תימה דלא חשיב פושעי ישראל בגופם כגון קרקפתא דלא מנח תפילין דאמרינן בר"ה (שם) שיורדין ונדונין בה י"ב חדש ואח"כ גופן ונשמתן נשרפת ונעשים אפר תחת כפות רגליהם של צדיקים ונראה דלא רצה למנות אותם ששנויים בברייתא דלא היה משמיענו שום חדוש והא דחשיב מלבין אע"ג דתנא ליה במס' אבות (פ"ג מי"א) אגב מכנה נקיט ליה ומכנה איצטריך לאשמועינן אע"ג דדש ביה בשמיה והא דלא חשיב הבא על הכותית דאמר בעושין פסין (עירובין ד' יט. ושם ד"ה בר) דלא מסיק ליה אברהם אבינו דממשכה עורלתיה ולא (ד)מבשקר ליה דלא חשיב אלא הני דבשביל עבירה זו לבדה אין עולים (ג) כדתניא אע"פ שיש בידו תורה ומעשים טובים אבל הבא על הכותית בשביל עבירה זו לבדה אינו נענש אם לא שיש בידו עבירות אחרות שראוי בשבילם לירד לגיהנם אלא שעבירה זו גורמת לו דאין אברהם אבינו מעלהו מיד אלא שיהא שם י"ב חדש וכולהו בשלא עשה תשובה דתשובה מועלת לכל דבר ואיכא למאן דאמר (ברכות ד' לד:) דבעלי תשובה גדולים מאותן שהיו צדיקים לעולם:

נוח

עין משפט נר מצוה

קעה א מיי' פי"ד מהל' מכירה הל' יג סמג לאוין קעא טוש"ע ח"מ סי' רכח סעיף א:
קעו ב מיי' שם הל' יג טוש"ע שם סעי' ד:
ג [מיי' שם ופ"ז מהל' תשובה הל' ח טוש"ע שם]:
קעז ד מיי' פי"ד מהל' מכירה הל' יג סמג שם:
קעח ה ו מיי' שם [והל' יד] סמג שם טוש"ע שם:
קעט ז ח ט מיי' שם הל' יח טוש"ע שם סעיף א:
קפ י כ מיי' פ"ו מהל' דיעות הל' ח ופ"ג מהלכות תשובה הל' יד [טוש"ע ח"מ סימן תכ סעיף לח]:
קפא ל מ מיי' שם טוש"ע ח"מ סי' רכח סעיף ה:

מסורת הש"ס

(א) [לו אם היו כנ"ל], (ב) [פסחים קיב: ע"ש], (ג) [קדושין לב:], (ד) פי' לא מכיר ליה.

◆

תורה אור השלם

1 וְגֵר לֹא תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ כִּי גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם: שמות כב כ
2 וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ כִּי אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם: ויקרא כה יז
3 וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ אוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ אַל תּוֹנוּ אִישׁ אֶת אָחִיו: ויקרא כה יד
4 הֲלֹא יִרְאָתְךָ כִּסְלָתֶךָ תִּקְוָתְךָ וְתֹם דְּרָכֶיךָ: זְכָר נָא מִי הוּא נָקִי אָבָד וְאֵיפֹה יְשָׁרִים נִכְחָדוּ: איוב ד ו ז

◆

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה הלא וכו' דא"ל שטן לאברהם הלא: (ב) ד"ה חוץ וכו' נדונין לעולם כגון המלבין: (ג) בא"ד כדתנן אע"פ שיש בידו:

◆

מוסף רש"י

אף לא יתלה עינו על המקח בשעה שאין לו דמים. לקנות המקח ומתלא מפסידי חנם שלא יקנוהו אחר מאחר שאתה מהפך בו (פסחים קיב:).